

Anders dan tegenwoordig het geval is, werd de waarde van munten vroeger bepaald door de hoeveelheid (edel-) metaal die ze bevatten. ¹⁾ Controle van het gewicht van de aangeboden, vooral gouden, munten, was voor bankiers, juweliërs, kooplieden e.d. dan ook noodzaak. ²⁾ Tot diep in de 19e eeuw circuleerden in Nederland vele, vaak onbekende, muntsoorten uit verschillende gebieden, die alle hier als wettig betaalmiddel golden. Bovendien waren er vaak te lichte munten in omloop. Deze munten konden aan gewicht verloren hebben door slijtage. Vaak waren munten meer dan honderd jaren in omloop. Echter dikwijls kwam gewichtsverlies op een minder natuurlijke manier tot stand, namelijk door "snoeien". Dit wil zeggen dat door kwaadwillenden een stukje goud of zilver van de rand van de munt werd verwijderd. Werd bij een aantal munten gesnoeid, dan kon men een flink voorraadjie edelmetaal verkrijgen dat weer kon worden omgesmolten. Aan deze munten was met het blote oog vaak geen afname van gewicht te zien omdat munten voor 1750 vaak nog met hamer en aambeeld werden geslagen en dus niet precies een ronde vorm hadden. ³⁾

Van $\pm$ 1400 tot $\pm$ 1800 werd voor het controleren van het gewicht van gouden en soms ook zilveren mün ten gebruik gemaakt van een balansje en van zogenaamde muntgewichtjes. Elk type-munt had een ermee corresponderend gewichtje. Verschillende van deze gewichtjes werden voor het gemak vaak bijeengebracht in zogenaamde muntgewichtdoosjes. ⁴⁾ Het maken van muntgewichtjes was het werk van gespecialiseerde muntgewichtmakers.

Was een munt bij weging lichter dan het erbijbehorende gewichtje dan moest de aanbieder van de munt het verschil in gewicht bijbetalen. ⁵⁾

De praktijk van het muntwegen staat afgebeeld op figuur 1. ⁶⁾

Door een aantal oorzaken werd in de loop van de 18e eeuw het wegen van munten steeds meer overbodig. Munten werden vanaf het midden van die 18e eeuw steeds meer "machinaal", met behulp van een pers, vervaardigd. Deze munten waren precies rond van vorm en werden aan de zijkant voorzien van een kartelrand. Sleppemerkt snoeien was nu onmogelijk geworden. ⁷⁾ Bovendien werden in de loop van de 18e eeuw in de Noordelijke Nederlanden te lichte munten uit de circulatie genomen, werd aanmunten door particulieren verboden en werd een vaste munt ingevoerd voor nieuwe munten. ⁸⁾

In het voorjaar van 1984 vond ik, met een metaaldetector, in grond, vrijgekomen bij nieuwbouw op de Varkensmarkt, drie muntgewichtjes. De gewichtjes zijn gemaakt van geelkoper en zijn plat en vierkant van vorm. Dit type gewichtjes werd vanaf $\pm$ 1500 gebruikt. ⁹⁾ Vaak kan bij deze gewichtjes aan de hand van de erop voorkomende ingeslagen afbeeldingen worden bepaald voor weging van welke munt het gewichtje bestemd was. Bovendien kan dikwijls de plaats van herkomst, het jaartal en de maker worden achterhaald.

Op figuur 2 staan de drie Hilvarenbeekse gewichtjes afgebeeld.

Gewichtje I: is dat voor weging van de gouden Franse écu. Deze munt werd al vanaf 1337 geslagen en circuleerde in grote aantallen in de Nederlanden. Op kant Ia, staat een Franse zonnekroon. Op kant Ib, zien we een aantal onbekende figuurtjes. Wel duidelijk is de geopende hand uit

het stadswapen van Antwerpen. Hier is het gewichtje dan ook gemaakt. ¹⁰⁾

Gewichtje II: is dat voor de gouden Albertijn. Deze munt ter waarde van $2\frac{1}{2}$ gulden werd tussen 1600 en 1610 in de Zuidelijke Nederlanden uitgegeven op naam van Albertus en Isabella (1598-1621).

Op kant IIa, staat het Bourgondische stokkenkruis van St. Andreas. Beneden hangt het juweel van de orde van het Gulden Vlies. ¹¹⁾ Kant IIb, laat een hoorntje zien. Het gewichtje is afkomstig uit Hoorn en werd gemaakt in 1643. Ook zijn de initialen van de maker, Gerrit M. Man, vermeld.

Gewichtje III: is dat voor weging van de zware, gouden dubbele Souverein. Deze munt had een waarde van 12 gulden. Ook deze munt is uitgegeven in de Zuidelijke

Nederlanden onder Albertus en Isabella. Kant IIIa, toont de beiden op hun troon zittend. ¹²⁾ Op kant IIIb is weer een geopend handje te zien, ten teken dat het om een Antwerps muntgewichtje gaat. Het jaartal is 1648. De maker van het muntgewichtje, een zekere Jacques De Backer, was gezien de afbeelding van een gegolfde ponjaard lid van het Antwerps gilde der goudsmiden. ¹⁴⁾

De drie Hilvarenbeekse muntgewichtjes zijn een aardige illustratie voor de internationaliteit van het geldverkeer in de 17e eeuw. Bovendien geven de gewichtjes een (kleine) aanvulling op de bodemvondsten die al eerder op de Varkensmarkt werden gedaan. ¹⁴⁾

NOTEN:

- 1) Jansen, H.L. e.a. Van Bos tot Stad. Opgravingen in 's-Hertogenbosch. 's-Hertogenbosch 1983. Blz. 266.
- 2) Baart, J. e.a. Opgravingen in Amsterdam. 20 jaar stadskernonderzoek. Amsterdam 1977. Blz. 410.
- 3) Enno van Gelder, H. De Nederlandse munten. Utrecht/Antwerpen Te druk 1980. Blz. 120.
- 4) Van Borsseum Buisman, G.A. Over muntgewichten en balansen. In: Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt en Penningkunde 1953. Blz. 111-136.
- 5) Houben, G.M.M. Muntgewichten voor gouden en zilveren munten van de Nederlanden. 1983. Blz. 3.
- 6) Blz Katholieke Illustratie no. 47, 1913. Blz. 156.
- 7) Enno van gelder. Blz. 135-136.
- 8) Houben. Blz. 5-6.
- 9) Houben. Blz. 5.
- 10) Houben. Blz. 7.
- 11) Zevenboom, K.M.C./Wittkop Koning, D.A. Nederlandse gewichten, stelsel, ijkwezen, vormen, makers en merken. 2e druk 1970. Blz. 147.
- 12) Houben. Blz. 49
- 13) Houben. Blz. 7-8.
- 14) Varkensmarkt, Hilvarenbeek. In: Verslag van het oudheidkundig centrum "de oliemeulen" tussen 1 juli 1980 en 1 januari 1983. Tilburg 1983. Blz. 27-30.